

ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ: СТАН ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС

FINANCIAL SERVICES: CONDITION OF LEGISLATIVE REGULATION IN UKRAINE AND PROSPECTS FOR HARMONIZATION TO THE EU LEGISLATION

Іванський А.Й.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
Заслужений юрист України,
заступник директора
Департаменту комунальної власності Одеської міської ради*

Статтю присвячено визначенню сутності фінансових послуг та виокремленню правових прогалів, що стосуються цього спектру правових відносин. Із метою гармонізації законодавства України із законодавством ЄС у сфері надання фінансових послуг запропоновано внесення змін до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».

Ключові слова: фінансова послуга, законодавство, гармонізація, страхові послуги, посередник.

Статья посвящена определению сущности финансовых услуг и выделению правовых пробелов, касающихся данного спектра правовых отношений. С целью гармонизации законодательства Украины и законодательства ЕС в сфере предоставления финансовых услуг предложено внесение изменений в Закон Украины «О финансовых услугах и государственном регулировании рынков финансовых услуг».

Ключевые слова: финансовая услуга, законодательство, гармонизация, страховые услуги, посредник.

The article is devoted to the definition of the essence of financial services and the determined the legal gaps which concerning this range of legal relations. Were proposed to amend the Law of Ukraine "On Financial Services and State Regulation of Financial Services Markets" in order to harmonize the legislation of Ukraine with the EU legislation in the field of financial services.

Key words: financial service, legislation, harmonization, insurance services, intermediary.

Постановка проблеми. Основними тенденціями, які прослідковуються у правовому регулюванні фінансових послуг на рівні Європейського Союзу (далі – ЄС), є такі детермінанти, як: скорочення непотрібних регуляторних обмежень на фінансування економіки; підвищення пропорційності правил без шкоди для пруденційних цілей; скорочення надмірного тягара регулювання; послідовність і перспективність правового регулювання. Щодо української держави, то вступ до СОТ та намір вступу до ЄС мав би активізувати як процеси гармонізації законодавства у сфері фінансових послуг, так і створення нової інституційної системи її забезпечення. Натомість можна констатувати сталий характер правового регулювання фінансових послуг та їх низьку конкурентоздатність на світовому ринку.

Стан опрацювання. Проблематика визначення сутності та порядку надання фінансових послуг широко обговорюється у науковій літературі. Зокрема, вона знайшла відображення у працях Л.К. Воронової, Н.П. Кучерявенко [1], Т.А. Латковської [2], М.І. Саєнко [3], О.Р. Ящишак [4] тощо. Проте дослідження правового регулювання надання фінансових послуг та встановлення рівня його адаптованості до стандартів ЄС не проводились.

Метою статті є аналіз законодавства України та практики у сфері надання фінансових послуг із метою виявлення проблемних аспектів та правових прогалів, що стосуються цього спектру правових відносин.

Виклад основного матеріалу. Використання категорії «послуга» набуло значного поширення у різних сферах суспільних відносин. Оскільки людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку визнано найвищою соціальною цінністю [5], на державу покладено обов'язок забезпечувати захист громадян через властиві їй інструменти владного впливу. Надання послуг у будь-якій сфері має забезпечуватись відповідним державним регулюванням, що одночасно гарантуватиме права споживачів послуг. Саме тому поняття «послуга» доцільно розглядати з позиції економічної та правової науки.

Наприклад, Ф. Котлер, характеризуючи «послугу» з позиції економічної науки, визначає її як будь-яку діяльність або вигоду, яку одна сторона може запропонувати іншій, яка невідчутна і не тягне за собою право власності на придбаний продукт. Послугам при цьому притаманні такі ознаки: невідчутність, невіддільність, непостійність, недовговічність, відсутність права власності [6, с. 884]. Послуга надається у вигляді діяльності, природного блага, процесу невідчутних дій, які спрямовано на задоволення потреб та бажань людини, що набувають як матеріальної, так і нематеріальної форм та мають споживчу вартість [7, с. 48].

Із позиції права категорія «послуга» розглядається як об'єкт правових відносин. Правові відносини відрізняються індивідуалізованістю суб'єктів, суворого визначеністю їх взаємної поведінки, персоналіфікацією прав і обов'язків. Це не безособовий абстракт-

тний зв'язок, а завжди конкретне відношення однієї сторони до іншої. Цього не спостерігається в інших суспільних відносинах, наприклад моральних, політичних, естетичних, що не настільки формалізовані і керовані [8]. Послуга як об'єкт правового регулювання є підставою виникнення взаємовідносин суб'єктів права в процесі набуття та використання ними конкретно-визначеного суб'єктивного права або створення чи виконання конкретно-визначеного юридичного обов'язку у визначеній сфері (наприклад, адміністративній, процесуальній, фінансовій тощо).

Виокремлення послуг у сфері фінансів опосередковано особливостями структури фінансової системи України, елементом якої є фінанси господарюючих суб'єктів (підприємств, що займаються комерційною діяльністю; фінансових посередників: банків, страхових організацій, недержавних пенсійних фондів тощо) [1, с. 22]. На думку автора, до особливих ознак фінансових послуг варто віднести такі:

1) фінансова послуга надається виключним переліком суб'єктів, які, за законом, мають право надавати фінансові послуги на території України;

2) фінансова послуга надається внаслідок укладення договору між господарюючим суб'єктом – постачальником фінансової послуги (наприклад, банком, страховою організацією і т. д.) та споживачем послуги;

3) надання фінансової послуги пов'язано із правособ'єктністю постачальника послуги, яку визначено законом (законами України «Про кредитні спілки» [9], «Про страхування» [10], «Про банки і банківську діяльність» [11] тощо);

4) результатом фінансової послуги є задоволення фінансових інтересів споживача, тобто особи, яка уклала договір про надання фінансової послуги;

5) надання фінансової послуги здійснюється за передбаченою у договорі плато тощо.

Нормативне визначення «фінансової послуги» міститься у Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Відповідно, фінансова послуга – це операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб власним коштом чи коштом цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і коштом залучених від інших осіб фінансових активів, із метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів. Виключний перелік послуг, яких законодавчо визнано фінансовим міститься у ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Необхідно звернути увагу на те, що надання фінансових послуг, які не вказані у цій статті, забороняється. Фінансові послуги, надання яких передбачається іншими законами, підлягають включенню до переліку [12].

Разом із тим п. 14 ч. 1 ст. 4 має відсильний характер: до фінансових послуг віднесено банківські та інші фінансові послуги, що надаються відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» [12]. Поняття «інші фінансові послуги» тлумачиться як фінансові послуги, які банк може надавати

своїм клієнтам шляхом укладення з юридичними особами (комерційними агентами) агентських договорів. Перелік «інших фінансових послуг» має встановлюватись Національним банком України [11], проте нині його не встановлено.

Таким чином, Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», з одного боку, встановлено, що перелік фінансових послуг є виключним, а з іншого – передбачено відсилання щодо переліку фінансових послуг до іншого нормативно-правового акта, який також не є однозначним.

Із метою встановлення відповідності законодавчого регулювання фінансових послуг в Україні до стандартів ЄС звернемо увагу на ст. 125 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, якою передбачено, що фінансова послуга – це будь-яка послуга фінансового характеру, яка пропонується постачальником фінансових послуг. Фінансові послуги розділено на дві групи: страхові і пов'язані зі страхуванням послуги; банківські та інші фінансові послуги [13]. Аналогічний підхід до визначення та класифікації фінансових послуг застосовано у Генеральній угоді Світової організації торгівлі про торгівлю послугами (Додаток щодо фінансових послуг) [14].

Україна є членом СОТ із 2008 р. [15], проте гармонізацію законодавства України в сфері фінансових послуг не здійснено дотепер. На відміну від національного законодавства, європейський підхід до визначення фінансових послуг є широким (основними ознаками фінансових послуг є суб'єкт послуги та її характер). У разі використання цього підходу до правового регулювання фінансових послуг не треба здійснювати постійну додаткову регламентацію їх нових видів.

Так, у законодавстві України не передбачено можливостей надання таких фінансових послуг: надання та передавання фінансової інформації, обробка фінансових даних і пов'язаного з цим програмного забезпечення; консультативні, посередницькі та інші допоміжні фінансові послуги з усіх видів діяльності, зокрема довідки про кредитоспроможність і аналіз кредиту, дослідження та поради з питань інвестицій та портфеля цінних паперів, поради з питань придбання та корпоративної реструктуризації і стратегії. У законодавстві ЄС усі ці послуги потрапляють у категорію «інші фінансові послуги». Як наслідок, існує суттєва різниця між ринками фінансових послуг України та ЄС, що негативно впливає на функціонування фінансової системи України загалом.

Для того щоб гармонізувати законодавство України із законодавством ЄС у сфері надання фінансових послуг, автор вважає доцільним внести зміни до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Зокрема, п. 5 ч. 1 ст. 1 викласти у такій редакції: «фінансова послуга – це будь-яка послуга фінансового характеру, яка пропонується постачальником фінансових послуг»; виключити п. 2 ст. 4, внаслідок звуження цієї нормою сфери надання фінансових послуг в Україні іншим положенням закону та створенням

вказаною нормою несприятливого правового середовища у сфері надання фінансових послуг.

Щодо відмінностей порядку надання окремих видів фінансових послуг в Україні та ЄС, доцільно зупинитись на фінансових послугах у сфері страхування. Так, відповідно до стандартів ЄС, ця сфера фінансових послуг включає: пряме страхування (страхування життя); страхування інше, ніж страхування життя (перестраховування та ретроцесія); страхове посередництво, зокрема брокерські операції та агентські послуги; та послуги, що є допоміжними стосовно страхування, зокрема консультативна діяльність, актуарні послуги, послуги з оцінки ризику та послуги з вирішення претензій [16]. В Україні перелік фінансових послуг у сфері страхування є аналогічним [11], проте є відмінності щодо кваліфікаційних критеріїв, яким мають відповідати суб'єкти, що надають вказані послуги.

Відповідно, суб'єктами, які надають страхові послуги, є страхові та перестраховальні посередники. Директивою Ради 77/92/ЄС від 13 грудня 1976 р. було встановлено заходи щодо сприяння ефективного забезпечення свободи створення і свободи надання послуг страховими агентами та брокерами [16]. Директивою Європейського парламенту 2002/92 «Про страхове посередництво» встановлено, що координація національних положень про професійні вимоги і реєстрацію осіб, що займаються і здійснюють діяльність із посередництва у страхуванні, може сприяти як завершенню єдиного ринку фінансових послуг, так і підвищенню захисту у цій галузі.

Посередництво в страхуванні може здійснюватися: страховим посередником, перестраховальним посередником, пов'язаним страховим посередником. Ключовим у статусі страхових посередників є те, що до осіб, які бажають здійснювати страхове посередництво, встановлено професійні вимоги, наприклад: наявність відповідних знань та здібностей відповідно до діяльності зі страхування або перестраховування, гарна репутація. Як вказано в Директиві Європейського парламенту 2002/92, вони повинні мати мінімум чистий поліцейський запис або будь-який інший національний еквівалент щодо серйозних кримінальних злочинів, пов'язаних зі злочинами проти власності або іншими злочинами, пов'язаними з фінансовою діяльністю, і вони не мають бути раніше оголошені банкрутами, якщо тільки вони не були реабілітовані відповідно до національного законодавства [17].

Натомість в Україні не передбачено можливості набуття статусу страхового посередника чи пере-

страховального посередника фізичною особою. Крім цього, вимоги щодо хорошої репутації постачальника посередницьких послуг у сфері страхування також відсутні. Для того щоб гармонізувати законодавство України із законодавством ЄС, яким врегульовано порядок надання фінансових послуг у сфері страхування, автор вважає доцільним внести зміни до Постанови КМ України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» [18] та до розпорядження Держфінпослуг України «Про затвердження Положення про реєстрацію страхових та перестраховальних брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестраховальних брокерів» [19], надавши змогу фізичним особам набувати статусу страхового посередника. Крім того, вбачається за доцільне звернути увагу і на відмінності у державному забезпеченні надання якісних фінансових послуг у сфері страхування через освітню систему. Наприклад, у ЄС цей вид освіти досить поширений і існує сітка навчальних закладів: в Англії – The Chartered insurance institute (London), у Франції – Ecole de assurance (Париж), у Італії – римський університет «La Sapienza» за чотири роки готує бакалаврів із страхового права [20, с. 36]. В Україні страхова освіта відсутня, що треба змінити.

Висновки. Проведене дослідження щодо відповідності рівня правового регулювання фінансових послуг в Україні стандартам ЄС у цій сфері дало змогу запропонувати внесення змін до:

1. Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», виклавши п. 5 ч. 1 ст. 1 у такій редакції «фінансова послуга – це будь-яка послуга фінансового характеру, яка пропонується постачальником фінансових послуг» та виключивши п. 2 ст. 4;

2. Постанови КМ України «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» та до розпорядження Держфінпослуг України «Про затвердження Положення про реєстрацію страхових та перестраховальних брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестраховальних брокерів», надавши змогу фізичним особам набувати статусу страхового посередника та визначивши критерії набуття цього статусу.

Внесення вищезазначених змін до законодавства України сприятиме покращенню якості надання фінансових послуг в Україні. Видається доцільним подальше дослідження правового регулювання фінансових послуг у країнах ЄС із метою застосування кращих практик в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Воронова Л.К. Финансовое право [учеб. пособ.] / Л.К. Воронова, Н.П. Кучерявенко. – Х.: Легас, 2003. – 360 с.
2. Латковська Т.А. Реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг у сучасний період / Т.А. Латковська // Юридичний вісник. – 2013. – № 4. – С. 45–51.
3. Саєнко М.І. Деякі проблеми державного контролю у сфері фінансових послуг / М.І. Саєнко // Університетські наукові записки. – 2009. – № 2. – С. 176–180.
4. Ящицак О.Р. Моделі державного регулювання ринку фінансових послуг / О.Р. Ящицак // Адвокат. – 2011. – № 3. – С. 28–33.
5. Консти туція України: Закон України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
6. Котлер Ф. Основы маркетинга, 4-е европейское издание / Г. Армстронг, В. Вонг, Ф. Котлер, Дж. Сондерс; Пер. с англ. – М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2010. – 1200 с.
7. Ячменьова В.М. Економічна сутність та класифікація послуг, що направлені на задоволення потреб та бажань людини / В.М. Ячменьова, Л.А. Кальченко // Экономика и управление. – 2011. – № 5. – Ст. 44–51.

8. Матузова Н.И., Малько А.В. Теория государства и права: ученик / Н.И. Матузова, А.В. Малько.- Юристъ, 2004. – 512 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dejurelib.com/index.php/teoria-gosudarstva-i-prava-mn>.
9. Про кредитні спілки: Закон України від 20.12.2001 р. № 2908–III // Офіційний вісник України. – 2002. – № 3. – Ст. 1.
10. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96–ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.
11. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121–III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 1. – Том 1. – Ст. 1.
12. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664–III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 32. – Ст. 82.
13. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Ст. 83.
14. Генеральна угода про торгівлю послугами: Міжнародний документ від 15.04.1994 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – Ст. 482.
15. Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі СОТ: Міжнародний документ від 05.02.2008 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 31 / №№ 31–32, 33–34, 35, 36–37, 38–39, 40–41. – Ст. 774.
16. Директива Ради 77/92 / ЄС от 13.12.1976 г. с последними изменениями, внесенными Законом о присоединении 1994 г. OJL 26, 31.1.1977. – Р. 14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1470239425145&uri=CELEX:02>.
17. Directive 2002/92/EC of the European Parliament and of the Council of 9 December 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1470239425145&uri=CELEX:02>.
18. Про порядок провадження діяльності страховими посередниками: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.1996 р. № 1523 // Урядовий кур'єр. – 1997. – 21 січня.
19. Про затвердження Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного [...]: Розпорядження Держфінпослуг від 28.05.2004 р. № 736 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 26. – Ст. 116.
20. Гутко Л.М. Страховий ринок України: стан, проблеми розвитку та шляхи їх вирішення / Л.М. Гутко // Економіка. Фінанси. Право. – 2008. – № 7. – С. 34–36.